

Butlletí del Centre Excursionista de Lleida

INDEX

TEXT.—Manel Herrera Gés: ¡¡Al Cogull!!

—L' Abbé Henri Breuil: Les pintures

quaternaries de la roca del Cogul.—

E. Arderiu: La fonètica catalana de

Schädel.—Bibliografía.

GRAVATS.—Aspa desde 'l riu Set.—Lo

poble del Cogul.—La roca pintada.—

Terreny ahont se troba la roca pinta-

da.—Tombes del Saladar.—Mes tom-

bes del Saladar.

Lámina policroma....Les pintures rupe-
tres del Cogul.

Num. 10. Any I.

Octubre 1908

Consell de Redacció:

Enrich Arderiu y Valls, President; Rafel Gras de Esteva, Vispresident; Manel Herrera y Ges, Secretari. Vocals: Alfred Pereña Reixachs, Manel Giménez Catalán, Joseph M.ª Vicens, Manel Serra, Lluís Izquierdo, Magí Morera Galicia, Manel Gaya y Tomás, Romá Sol Mestre, J. Estadella v Arnó, Francesch Morera, Joseph Reig Palau.

Comissió Administrativa:

M. Roig y Morera, President; Frederich Godás y Lluís Postius, Vocals.

Advertencies:

Lo número ordinari constarà de 16 planes.

L' Administració del BUTLLETÍ s' encarrega de fer tirades apart del articles que inserte.

Lo BUTLLETÍ deixa integra als respectius autors la responsabilitat de les opinions sostingudes en llurs articles.

Suscripció PER UN ANY: CINCH pessetes.

Fóra d' Espanya: cinch franchs.

REDACCIÓ: Carrer Major, 82.—Lleyda (Lérida-España)

ADMINISTRACIÓ: Plassa de Sant Joan, 16, Botiga. Id.

BUTLLETI
del
Centre Excursionista de Lleyda

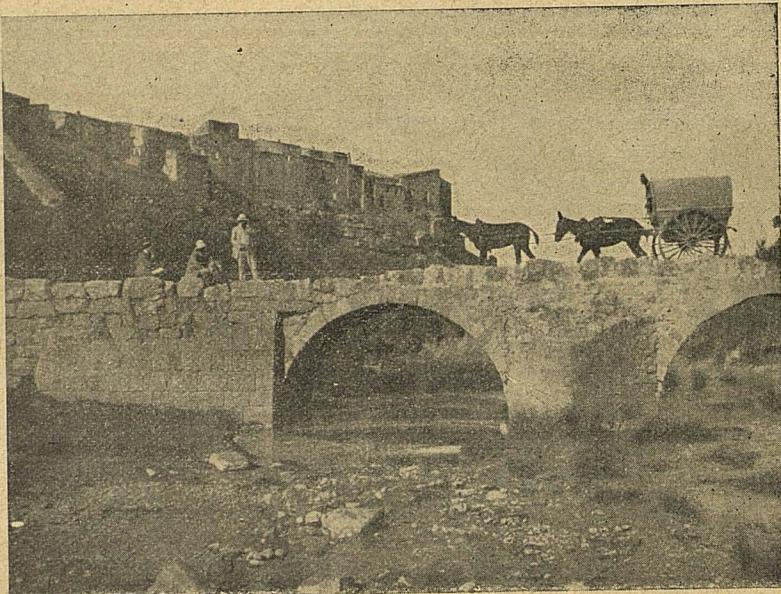
!! AL COGUL !!

Si, senyors; al Cogul falta gent. Y no us cregueu que siga una cosa fácil, no. Jo 'ls contaré les que varem passar y 's convenserán de que tinch rahó. ¡Ah! y 's convencerán d' un' altra cosa; de que som xichs de pena y de que per veure 'n una que s' ho valgue 'ns tornem hasta *neoliichs*, puig tal se necesita ser per anar y tornar sans y bons del Cogul en un dia, ab aquells camins *cuaternaris* del sige XX

A forsa de prechs y de dirli al tartaner «no sou capassos de portarmoshi» (l' amor propi fa fer moltes coses al home, á la dona no, á n' aquesta la vanitat), teniam fora 'l pont á les 6 del matí del dia de la excursió una tartana del Roeasalves ab lo mosso mes manyós del seu ofici.

Sempre anem contents al sortir d' excursió y, d' un á un, complirem la tartana d' alegría, qu' es la millor salsa que 'ns accompanya. Dos muletes de sang, vives y ab ganes de correr, estaven enganxades á la tartana, una entre vares y l'altra devant ensenyantli 'l camí. Fins á la Bordeta, com una seda. Hi arrivarem tots ab lo bциальн del asmorsar escursat; y entretinguts, qui ab la truiteta, qui ab la llangonissa qui ab lo llusset, reberem l' avís d' haver deixat la carretera ab un concertant de cops de cap á la tartana pel radera y al vehí del frente pel davant, concertant accompanyat de la correspondent música de *oixques, arris, passa aquí, passa allá*, qu' entenen los animalets de tiro. Aquesta gresca va durar la mar d' estona, ab la perspectiva de durar tot lo camí, si no venia una cosa pitjor, ens deya el tartaner; y vetelaquí que s' acaben los pedruscalls de la part alta y comensen roderes plenes d' ayqua y llach, fonda la de la dreta y alta la de l' esquerra, fonda la de l' esquerra y alta la dreta, y tan depressa l' una cosa y l' altra que, creyeume, hi havia vegades que no sabia ahont era, puig hasta vaig fer menjar truita

á la gorra. L'aygua anava creixent aixís que anavam baixant, hasta el punt que les caballeries se pararen devant d'un estany que omplia el camí de gom á gom. Uns quants renechs del tartaner y una mica de gresqueta nostra obligaren á les muletes á entrar al estany, y la tartana radere y nosaltres dins. Una passa, un pam d'aygua; dos passes, dos pams d'aygua; tres passes dos pams d'aygua y un de llach; unes passes mes y som al mitj de l'estany, la tartana enllacada hasta el botó y les muletes esfarahides, no vulguentse estar quietes per no quedar presoneres, com la tartana, d'aquell fanguet apegalós que la xuclava cap dintre lligantla y esfon-santla cada vegada mes. Tira cap á la dreta, tira cap á l'esquerra,

Clixé de M. Herrera Gés.

Aspa, desde'l riu Set

res, la tartana sense moures del puesto. No sabiam que fer. Lo tartaner mos diu molt serio «s' ha de descarregar la tartana». ¡Quina marimorena s' va armar! Eram al mitx d'un toll, teniem unes passes d'aygua tot voltant devall de l'aygua fanguet, l'aygua bruta y pudenta. Arri, muletes, feu un esfors; no hi va haver manera de convencerles. Si mos descalsavem, si no mos descalsavem, va passar una estona, que jo vaig aprofitar per fer petar un trago á gust qu la inmovilitat del carruatje. Des de aquell dia que aconsello als

cassos apurats, calma y trago. Vam sortir desseguida del apuro sense mullarmos una gota. Lo tartaner va girar una mica la tartana encarantla cap á la voreta del camí. M' also y ja 'm teniu ab la maquina fotogràfica, lo tripode y la bota penjades al coll, lo bastó al bras y pa y formatje á la ma, puig era als postres, passant la maroma ó siga la vara de la tartana y saltant desde la punta á fora del toll tan just que, apessar de ser lo salt llarch, lo taló de la bota del peu dret se marcá en aquell fanch, qu' es tou pero que no mulla ni embruta, que aixís que 's va assecant, volta los tolls fets per l' aigua en terra tapassenca. Radera meu va passar l' Alfred, qui com jo rebé les bromes dels de dintre, al passar la maroma, y les melodies d' una polca de circo corejada, que semblava un vals, pe 'ls comodons de dintre la tartana que no tingueren necessitat de baixar, puig ab lo pes que nosaltres haviam tret pugueren les muletes treurela á port.

D' aquestes ne passaren algunes los de la tartana. L' Alfred y jo seguirem á peu, per aquelles pujes y baixes, dexant camins á dreta y esquerra y parantmos á ratets per esperar la tartana. No sabiam per ahont anavam.

Lo sol comensava á picar y les pujes y baixes no s' acabaven.

Per fi adalt d' un turó vejerem al davant un poble que 'l coronava y entre ell y el nostre una vall pintoresca, que contrastaba ab lo erm que era tot lo que haviam trovat, plena de verdures ufano-ses que besava carinyosament ab sorollet de plata lo riuet «Set» que lluentejant tot joguindós amagava y ensenyava sovintet la poca aigua que duya entre arbres, pedres y giravoltes seues.

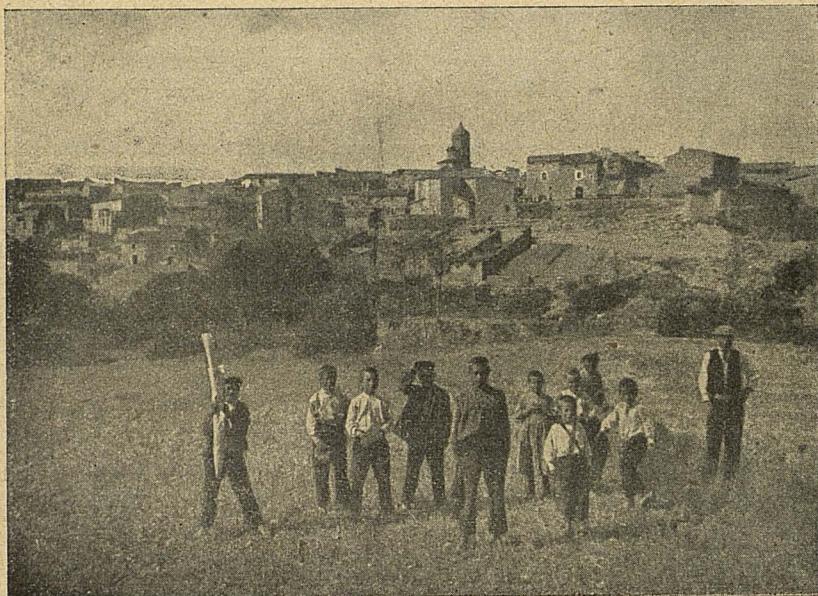
Tirarem serra avall y sentats en una pedra, varem esperar l' arribada dels companyons, los qui desde á-les-hores feren també lo camí á peu.

Lo poble que teniam al davant era Aspa.

Al passar la tartana lo pont que serveix d' enllás á les dos riberetes del riuet, es presa la 1.ª fotografia que presento als llegidors d' aquesta ressenya.

Desde el pont hasta dalt del poble hi ha prop d' un quart de pujada molt costeruda. Al cap se trova la plassa que n' es bastant gran per lo qu' es lo poble que té unes 190 cases y uns 700 vehins. En la plassa, l' Iglesia, que hi tocaven á missa major essent les portes tancades; la missa la deye l' rector aquell dia, que era diumenge, en una ermita que n' està fora del poble y ahont anava la gent en romería per disposició papal ó algo relacionat ab lo Sant Pare. L' ermita era al peu del camí que seguiam. A les dones, que

en grups de mes ó menys anavan cap allí, la nostra presencia les hi va fer fugir del cap tot lo misticisme religiós y tot lo compungiment que tant bé sab apropiarse la dona quan se tracta d' aquestes coses. Vinga mirarnos de cap á peus; una rialleta de l' una companyona á l' altra, xiu, xiu á cau d' orella y una corregheta balandrejant les faldilles, ensenyant per davall una mica de mitja de coló viu y unes puntes de refajo d' un altre coló fort, que no casaba ab lo de la mitja, volantlos la mantellina mal assegurada ab una agulla, y cansades desseguida á les pocas passes s' aturaven

Clixé de M. Herera Ges.
Lo poble de Cogul.

y's giraven rient arreglantse 'ls desperfectes que la fugida de nosaltres les hi havia fet; se dexaven arrivar á tret de paraula y fugida altra vegada, mes cuixa, y al fi arriyarem á l' ermita ab compagnia y per un moment vam usurpar al capellá, que ja havia surtit á dir la missa, 'l paper de protagonista ab relació ab la gent que allí hi havia: y vist lo bo y dolent de per allí, de bó solsament algunes carones roigenques de salut y vida, seguirem avant deixant enrera y perdentla poch á poch, l' animació de un poble en dia de festa y tenint envant auliverades aixarraides, bocins de camps, uns plens d' herbes, altres conreuats y 'l camí pedregós, ab

claperes y pols arrossegantse per aquell planisell com una serpeta brunyida. Nosaltres l' anavam seguint fent la clucanya per forsa, per mor de la claror de terra, indirecta de la del sol que 'ns la enviaba forta y calenta, fent esbafegar a algú dels nostres al treure'l's los mals humors per la pell, que plorava, no sé si de goig ó de pena. ... No tardarem molt en arribar al Cogul. L' entrada va ser molt diferentia que la d' Aspa, ja que 's pot dir que hi entravam per la taulada. Cogul es un poble, que lo mateix que Aspa, està ajagut en

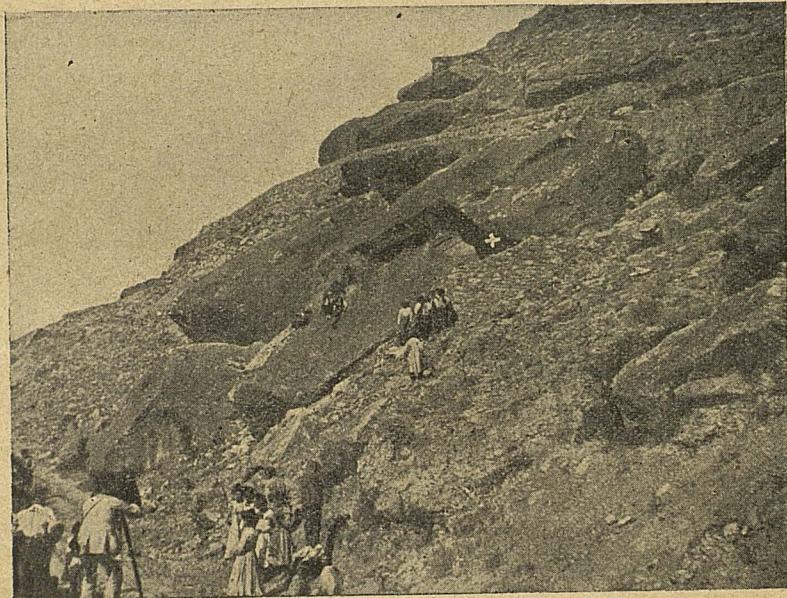

Clixé de M. Herrera Gez.

La roca pintada.

la vessant d' una serra (crech qu' es la mateixa, sols que 'n different costat); y hi entravam per dalt, tant que n'eram mes que'l campanar de l' Iglesia. Al baixar a la plassa 'ns trovarem ab la expedició de dos socis que per Puigvert havien fet cap a puesto. Ja tots junts y sense perdre temps, que no 'ns sobrava gaire, varem seguir baixant, accompanyats de la mar de canalleta, tota la del poble, de uns quants homens que 'ns feyen l' obsequi d' ajudarnos y un d'ells ab una escala, una galleta d' aigua y uns drapots, cap a passar lo riu de la Sed per un pont y seguir lo camí que porta a Albagés. Desde aquet punt se veu lo poble tal com apareix a la 2.ª fotografia que acompanyo. Seguint lo camí, que s'aprofite del sorell que a

forsa de temps hanat fent lo riuet y que seguixen junts com dos bons amichs y contra la corrent de l'aygua á cosa d'un quart del poble ferem alto. A la dreta del camí, retornant al Cogul, hi ha la vessant de la serra, tota plena de rocams de grans proporcions y es-parramats. Entre ells y á mitja vessant n' hi ha un de majors proporcions que 'ls altres. Aquet té les pintures tan dignes d'estudi y d' admiració. No m' en vuy ocupar de les tals pintures. En aquet mateix nombre del BULLETI DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEIDA trovarán fet son estudi per una gràn autoritat en aquestes coses, pe 'l sabi Professor de Prehistòria de l' Universitat de Friburg y soci d' aquet Centre Abbé Henri Breuil. Ademés, trovarán també una lámina políromà que 'ls ajudarà á compendre l' estudi fet, lámina deguda al meu bon amich l' artista En Lluís Izquierdo. Yo

Clixé dé M. Herrera Gés.

Terreny ahont se trova la roca pintada.

sols puch oferirlos dos fotografies per les cuales veurán la situació de la roca ahont son les pintures. En les dos ve senyalat ab una creueta lo punt, la concavitat de la roca, ahont, precisament se troven les pintures. Y per que no 'ns queden ab la curiositat de sa-piguer perqué 'ns accompanyaba un home ab una escala, una galle-ta d'aygua y uns drapots, que avans els deya, els diré ara que les

pintures están una mica altes y que pera que 's veigen ab certa claretat es precís mullar la roca á bocinets á mida que 's van estudiant y mirant les figures. Casi no caldria dir que 'ls draps los mullavem á l' aygua de la galleta y que l' escala servia pera pujar á mullar les pintures ab los draps; pero, així queden les coses clares, satisfeta del tot la curiositat y res enlayre de lo que 's porta dit.

Mes amunt com á cosa d' un quart llarch, mitja hora curta, hi ha unes tombes que molt bé podrien ser de la mateixa època que les pintures de mes avall.

Anant seguint lo camí que no deixa mai lo riu al un costat y al altre la serra, tota plena de rocams negrosos de totes mides, se trova un bocí d' ella no tan esquerpa ahont les roques son mes

Clixè de M. Herrera G. s.

Tombes del Saladar.

planes. Aquestes tenen una, dos, tres, quatre ó més tombes quadrilàteres (com poden veurel á les altres dos fotografies que aixerixen aquests apuntes) colocades de tal manera y forma que 's veu ben clar que no foren fetes estant les roques tal com estan ara, que les roques estaven d' altra manera quan les tombes foren auvertes. Mes ho fa veure aixó una tomba que n' es á la part inferior

de la roca, que demostra que ha donat lo tom cumplert després de ser feta aquella.

Son moltes les vegades (per desgracia meua, massa sovint que 'm passe) que no veig les coses tal com son en realitat, sino tal com li dona la gana al meu cervell de fermeles veure. Aquell dia, escalfahit lo cap pe 'l sol de mitjdia, vaig veure de sopte desapareixer totes les roques que tenia devant; la serra s' havia fet mes alta; un bosch espés y feréstich la cubria; allà dalt de tot, veyá

Clixé de M. Herrera Ges.

Mes tombes del Saladar,

com una pedrera cendrosa ab unes boques de cova que se senyalaven per lo negres; lo riuet n' era caudalós y 'n feya un soroll de mil dimonis. Uns animalots estranys ens miravan al altre costat de riu. Devant de les coves uns munts d' ossos y de pellotes donava á entendre que alguna bestia fera hi tenia 'l jas. No era aixís. A poch sortiren de les coves una porció d' homes am tan poca roba que no 's podían confondre per dones; ne portaven un de mort entre uns bocins d' arbres ab fullatje y tot; radere, unes dones voluminoses de caderes y de pit, tapades ab pells mal arreglades, seguïen xiulant y fent gestos á la comitiva d' homes, que caminant per lo cim de la serra van entrar en una cova que allá

Huny se veyá. Jo 'ls accompanyava; dos d' ells ab uns trastes de sílex punxegut que lligat á uns bastons ab nervis de bestia, sembla-ven una piqueta, cavaben en la pedra del fons una tomba pe'l mort que portaven. No entenia lo que deyen, que enrahonaven á giscles, pero 'm sembla que 's condolién de la mort del que enterraven, que devia ser un bon subjecte. Al retorn vaig entrar á la cova que 'ls servia de casa. A la porta, trastes de pedra, gerres de fang am-plies y planes, roges de fora y negres de dins; dintre, uns jassos de fullotes seques y de pells; la pudor que hi feya y la poca llum que hi havia me van fer sortir mes que depressa. A la boca de la cova, en una plasseta, aspetllaven uns cinc homes, trenta dones y una munió de canalleta, á un cervo y suposo esperaven fer lo mateix á un toro de banyes extranyes que tenien també lligat y tirat á terra. Lo cel se torná negre, comensá á llampagar, trons que ensor-daven aco ipanyaven als llamps, que queyen á la serra incendiant la bosquina; l' aigua queya com si fos d' una pessa per tot l' espay. Radere d' uns trons y llamps horrorosos respongué la serra ovrintse ab estrepit y rodolant cap avall pedres y terra. Després d' alló 's va anár calmant la tempestat y ab la velocitat de la centella passaren per devant dels meus ulls totes les transformacions lentes de deu mil anys ensá sufertes per les serranies del Cogul.

Les veus del Alfred que deya «es la una y'ns esperan per dinar», me va parar lo relotje de la fantasia y retornarem al poble, deixant lo camí y seguint la voreta del riu, que de veure'l tan alegroy ab sa poca aigua que 'l pasarem sense mullarnos per damunt de unes pedres, ens avivaba la gana, al mateix temps que la sombra dels arbres, que per la seva mullina creixien á sa vora ufanosos y tranquils, ens donavan una fresqueta encisadora que 'ns feya caminar ni es depressa.

Acabarem de dinar, ens convidaren á cafè y, després de donar una volta per l' Iglesia y pe'l poble y les gracies al seus vehins per la seuva complacencia, retornarem cap á Lleyda.

Hasta Aspa, va, encara s' hi veyá. Allí 's va comensar á fer de nit. Lo Lluís Izquierdo m'acompanyava á peu. Prompte perderem de vista á la tartana que portava als demés excursionistes no davant sino radere nostre. A paupons, sense sapiguer ahont posavem los peus, no poguentnos moure de la trilla del camí per no perdrenys, ya que no s'hi veyá gens y trepitjant ara fang, ara aigua y entrepuissant moltes vegades arrivarem á la Bordeta; desde allí hasta Lleyda vam anar descansats y á poch á poch per esperar á la tartana y estar aixís tots tranquils. Mitj hora ben bona feya que 'ns esperavam

quan un llumet al mitj de la carretera que s'apropava engrandintse 'ns va senyalar l'arrivada de la expedició montada. No pararen perque venien los animals suats (enteneu be aixó), pero unes veus rialleres que sortien de dintre del carruatje ens van dir «mos ham perdut: han volcat dos vegadas; pero..... no 'ns ha passat res».

Aquí s' acaben los meus apuntes.

Jo desitjaría que'l's rebesseu ab bon grat y que os fessen vindre ganes de fer excursions, si podeu, y ajudarnos á estudiar lo molt y bó y desconegut que tenim en la nostra Lleyda estimada: y si no podeu ajudarnos feuho en altra forma perque puguem fer esforços com lo que representa el present «Butlletí» que mes encara 'n fariam y 'n farem, de segur.

Manel Herrera y Gés.

Les pintures quaternaries de la roca del Cogul ⁽¹⁾

L'instint professional, per dirho aixís, que 'm fa, de deu anys ensá, estudiar les obres deixades á les parets de les grutes pe 'ls artistes de l' antiga edat de pedra, m' havia fet saludar amb alegria la noticia de que hi havia pintures rupèstres á la conca inferior del Ebre, tan al Cogul (Lleyda) com á Cretas (Terol).

S' havia donchs probat que 'ls artistes que decoraven tantes coves á la província de Santander, descubertes per En Marcelí de Sautuola, N' Hermili Alcalde del Rio y 'l Pare Sierra, habien bai xat á lo llarch del curs del Ebre fins aprop del Mediterrani.

L'exàmen directe que aquesta darrera tardor he pogut fer de les pintures senyalades per En Ceferí Rocafort al Cogul y per En Joan Cabré á Cretas, m' ha demostrat fins á la evidència que l'estil tan realista dels animalers quaternaris se retrobaba, amb una presa notable, á les roques pintades de Catalunya y Aragó. Los silex recullits als entornos, y especialment la col·lecció de Mossén Ramón Huguet, Rector del Cogul, demostren per altra part la existència, en aquest país, de la civilisació que, á l'altra banda dels Pirineus, porta 'l nom d' edat del Reno, y confirmen l'atribució precedent, basada en l'estil de les figures d'animals.

(1) Article escrit en francès, pera 'l «Bulleti», per l' Abbé Breuil y traduit al català á indicació del autor.

Si algún escrúpol pugués surgir d' apropar fins als temps ibèrichs aquests dibujos, n' hi hauria prou am comparar l' antiguetat de les figures rupestres am les pintades sobre ceràmica d' Elx y d' altres llochs sincrònichs. L' istil d' aquestes darreres, extrany y fantàstich, romp am lo tranquil y franch naturalisme dels pintors de l' antiga edat de pedra; per altra part, la fauna s' hi oposa en absolut.

Pintures rupestres: Cervo, Elà, Bisont, Bou salvatje, Boquet. (1)

Pintures sobre ceràmica: Caball guarnit, Porch sanglar, Llop ó Gos, Conill, Moixons, Peixos, Arbres y vegetals.

La presencia d' un bisson al Cogul es un fet que fa regular fins al quaternari lo conjunt de freschs solidaris. La posició de les imatges que acabem d' enumerar indica dos medis que no tenen res de comú. Gracies al clima mediterrani, baix l' abrich poch fondo del Cogul y de Cretes (*que may han sigut mes fondos qu' ara*), han arribat á nosaltres freschs delicats, vells de deu mil anys potser.

Donem una mirada als del Cogul: s' hi poden distingir dos conjunts que s' assemblen mes ó menos.

1.—A esquerra y á dalt, tres figures roges, esquemàtiques, representen una cassa de cervo, d' un dibuix que no té res d' artístich. Un cassador, armat d'un arch ó d' una espina y d' un escut (?) s' avansa per ferir un cervo que li planta cara; ja n' ha mort un que, al seu darrera, està figurat am les quatre potes en l' ayre. Aquest dibuix s' aparta de lo que l' art quaternari pirinench ha representat, tant per son estil esquemàtic, com pe l' fet de ser una escena de casa. Lo *quadro* no ha sigut cultivat, per lo que sabem fins ara, á les coves franceses y cantàbriques. Lo senyor C. Rocafort s' ha equivocat prenent aquestes figures per caracters ibèrichs; se poden encourec entre 'ls dibuixos esquemàtics protohistòrichs y pertanyents, ademés, á totes les époques bárbares.

2.—Damunt la bóveda, á mà dreta, poch visible, un home, es quemàtic com lo precedent, pero més complert, ithyfálich, y am vestit curt, fereix am sa jabolina lo cap d' un bisson roig, quin dibuix encaixa perfectament dins l' istil quaternari: se veu aquí, donchs, l' associació d' un dibuix esquemàtic y d' un dibuix naturalista: son del mateix temps. Aquests dibuixos s' habien escapat al Senyor Rocafort.

3.—Devall del grupo precedent s' hi troba un grupo de bonichs

(1) *Bouquetin.*

a nimalets rojos molt ben conservats: un cervo voltat de quatre cerves y, á la detra, un bou y un elá. L' elá y una cerva no estan del tot pintats; potser son mes antichs: se veuen també borrhats los trossos negres d' un cap de cerva, d' edat mes remota. Les banyes del cervo estan disposades d' un modo convencional, idéntich qu' à Cretes y qu' à certs dibuixos del Portel (Ariége), ahont precisament s' han descubert animals rojos ben petits: heusaquí altres indicacions de parentiu am l' art pirinenç francés.

4.—A la dreta d' aquets animalets rojos, y una mica mes avall galopen dos hermosos boquets, que 's veuen l' un darrera l' altre, com en perspectiva. Dos cervos de Cretes estan representats aixís. Lo segón roig salta, ab les potes arrupides; lo primer galopa allargat; ha sufert un retoch posterior; sobre fondo roig s' ha repassat la silueta en negre, pero les dos siluetes no coincideixen del tot y la roja es visible en mes d' un punt del contorn. Son ben be boquets dels Pirineus, no pas antiflops, malgrat la forma poch encorvada de les banyes.

5.—Una escena curta, ben curta, hi ha figurada á l' esquerra dels boquets, en trossos negres molt antichs: un animal de llarga qua, sembla ser un toro salvatje, embesteix á un home nu, de dibuix molt senzill; un altre home de la mateixa factura 's veu un poch mes avall en mitj del grupò següent.

6.—Es una cassa del bou salvatje (*Bos primigenius* ben definit), que comprén tres d' aquets animals, bastant despintats; sembla que de primer han sigut gravats, després trassats ab una fina ratlla roja, com un d' ells que no ha sufert cap modificació; desseguida llargues adicions negres han revivat les siluetes, probablement en època un xich posterior al trassat primitiu. A l' època d' aquesta restauració s' han figurat sobre l' bou de l' esquerra, dos personatges humans, quins caps vermellos am capells triangulars se veuen debilment per demunt de l' esquena del animal; mes avall s' afi gura lo baix del cos d' un d' ells am lo ressalt del vestit y les cames. L' altre home sembla clavar una espina á l' espatlla del bou.

7.—L' últim grupò de que tenim de parlar es una escena de la vida social d' aquells temps antichs: al voltant d' un homenet negre y vestit no mes que am lligacames, de sexe ben marcat, se distribueixen en dos grups nou dones mitx vestides am faldilles curtes y estretes; com les mamelles penjen del pit, aquest devia estar al desnú. Lo color roig se barreja am lo color negre en la major part d' aquestes siluetes. Probablement se tracta d' una dansa de dones al voltant d' un home, anàloga á la que 's practica entre molts dels

salvatges actuals: potser es una cerimònia d'iniciació. En tot cas, es la primera perspectiva que 's veu apareixer sobre les costums socials de la edat de la pedra tallada y també sobre la forma dels vestuaris que 's portaven.

Am l'abundància dels agrupaments episòdics, aquestes son les notes mes originals que donen als frescs del Cogul un lloc molt important y verdaderament excepcional en mitj dels descobriments anteriors, fets en altres regions en que 'ls dibuxants, purament animalistes, no han sapigut conjuminar cap escena y han evitat, sembla sistemàticament, de tractar la figura humana.'

Me tinc per felís, al acabar aquestes quantes notes, de juntarhi l'expressió del agradable recorregut que m' ha deixat mon pas per Lleyda y 'l Cogul y del agrahiment que conservo per tots aquells que m' hi han fet una acullida tan coral com simpàtica. Espero que nous descobriments se faràn encara á la vostra hermosa província y 'm donarán ocasió de tornarhi sovint.

L' Abbé Henri Breuil.

Professor de Prehistòria y Etnografia á
l' Universitat de Fribourg (Suissa).

La fonètica catalana de Schädel

L'ilustrat catalanófil Dr. Schädel acaba de publicar un Manual de fonètica catalana, lo qual ha sortit elegantment imprés de les prempses alemanyes.

Forma un tomet en octau de 88 planes, comprés l'índex, precedides d'altres vuit planes preliminars.

Si sempre son dignes d'aplaudiment los esforços dels estrangers en favor del nostre idioma, ho son mes encàrrega quan revelen gran competència en son comés, qualitat que no podem deixar de reconeixer en l'minent filòleg alemany, que d'una manera tan continuada y persistent ve dedicant ses aptituds al estudi de la nostra llengua catalana.

Comensa 'l Dr. Schädel explicant lo sistema de transcripció dels sons en general y amb amplitud à la obra y, després de descriure gràfica y ben especificadament l'organisme vocal, estudia lo destriament dels fonemes y detalla en particular cada un d'aquests, acabant amb una exposició breu de la entonació, durada y intensitat

dels sons catalans y dels grupos d' expiració y aduhint exemples de transcripció fonética y de ortografia usual.

Está verdaderament convincent lo Dr. Shädel al demostrar la necessitat d' una recta y ordenada transcripció dels fonemes, per ser aquest l' únic medi de que tothom pronuncie les paraules d' una llengua en la forma que pertoca y l' únic medi també de simplificar en alguns cassos la ortografia. Son ben razonades les condicions qu' assenyala per' una adequada transcripció y aquelles ben necessaries pera fixar ab justesa lo modo d' enrahonar. A 63 ascendeixen los signes gràfichs de son sistema pera representar altres tants fonemes; empero no son tants los aplicables á la llengua catalana, tota vegada que'ls seus sons resten en un número bastant mes reduit; y potser nosaltres encara 'ls limitaríam mes que l'autòr.

En la descripció del organisme vocal, estudi ben científich y de caràcter marcadament pràctich, fa atinadíssimes observacions que mercixen ser tingudes en compte en l' anàlissis de la llengua catalana: així, per exemple, la proporció entre fònemes sorts y sonors de diferents llengües, que dona per resultat un promitj, per cada mil, en 793 fonemes sonors al català, 770 al italià, 760 al francés y 712 al castellà, li fa deduir la major melodía y dolsura del català comparat ab les altres.

Dins lo destriament y descripció dels sons catalans estudia baix un nou punt de vista la divisió de consonants y vocals, cercant lo verdader fònament d' aquesta divisió; fa observar la manera y l' lloc d' articulació de les consonants y presenta esquemes de tota la pronuncia vocalica pera determinar la condició y caràcter de cada so.

Es la descripció sistemática dels sons l' aplicació de les lleys estableties en anteriors capitols. Es de doldre que la observació sia feta en un català de Barcelona ahont tan malament se parla l' català. Fa l'autor un examen ordenat de consonants y de vocals: aquelles les descriu atenent á la divisió en billabials, llabiditals, llín guodentals, llinguoalveolars, prepalatals, mitopalatals, velars y billabivelars; y aquestes les enclou en dos grups, tivantes y relaxades. Semblant descripció sistemática resulta ser l' estudi fonamental, lo nervi de la fonètica catalana del Dr. Schädel.

Lo capítol dedicat á la durada y intensitat dels sons no es mes que una indicació d' aquets punts: es forsa deficient, ó mellor dit, poch desarrollat.

La transcripció es feta sobre «Croquis pirinenchs» d'En Massó y sobre «Els Segadors». Per falta de là costum ens estranya y fa mal

als ulls: á forsa de transcriure en aquest sistema no 'ns en adonaríam.

La fonètica del Dr. Schädel es fruit d' una atinada y llarga observació dels fonemes que 's produeixen en la parla catalana y just es consignar que l' estudi ha sigut intens y 'ls resultats metòdicament exposats. No hi fa res que 'nosaltres no' hajam sapigut distinguir les diferencies que separen á alguns sons, com, per exemple, les tres *a* de trobar, caxa y malalt; perque, pot lo Dr. Schädel haver fet la observació en punts de Catalunya ahont la diferencia 's note, es á dir, pot haber estat mes observador que nosaltres.

Com á resum de la impresió en nosaltres produhida per la lectura de l' obra de Schädel, direm qu' es estudi de caràcter pràctic amb fonament científich, que es sumament metòdich y que revela en l' autor coneixements profons del nostre idioma.

Es precis admetre que, per recullir la llengua parlada, s' ha d' adoptar un sistema de transcripció y es també altament convenient que la llengua parlada sia recollida. Entenem nosaltres, en aquest punt, que 'l sistema doctament exposat en lo Manual podria simplificarse y que aquesta simplificació es indispensable si 's vol que tingue favorable y general acullida.

Felicitem de bon grat al autor y recomanem l' obra á tots los qui á estudis de la llengua catalana 's dediquen.

Enrich Arderiu.

Bibliografía

LLIBRES:

Geografia General de Catalunya dirigida per Francesch Carreras y Candi.=Quaderns 43 á 46.—Continua la descripció de la província de Barcelona por Cels Gomis.

Faune quaternaire de la Province de Santander per Eduart Harlé. Es una tirada apart d' un estudi publicat al «Bulletin de la Société Géologique de France». En ell s' hi dona la llista de ossos classificats que s' han trobat pe'l Pare Sierra á vint y una coves de la província de Santander. Aquestes observacions son d' una gran importància.

Faune quaternaire de Saint-Sebastien, per Eduart Harlé. Tirada apart d' un article publicat també, com l' anterior, al «Bulletin de la Société Géologique de France». Classifica l' autor alguns ossos d' animals trobats á les coves de Landarbasso. la major part d' ells pe'l Comte de Lersundi; hi ha trobat ossos dels següents animals: ursus

spelœus, *Hyena spelœa*, *Felis spelœa*, Caball, Gran Bovidi, Cervo elephas y Reno.

REVISTES:

La Alhambra.—Núm. 255.—Bailén: Després de la batalla: Comentarios en Granada, por Francisco de P. Valladar.—Documentos históricos: Fundación del Convento de San Francisco.

Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón.—Septiembre y Octubre.—Estaciones prehistóricas, por Santiago Vidiella.—Hallazgos arqueológicos, por Juan Cabré Agulló.—Algunas láminas y grabados adornan el interesante texto de esta Revista.

Boletín de la Sociedad Castellana de Excusiones.—Octubre.—Excursión á Zaragoza, Alhama de Aragón y Monasterio de Piedra (Conclusión) por Juan Agapito y Revilla.—Las antiguas ferias de Medina del Campo (Continuación), por Cristóbal Espejo é Hinojosa y Julián Paz.—Efemérides inéditas.—Fotograbados intercalados y lámina suelta.

Boletín oficial de la Unión Velocipédica española.—Octubre.—De Madrid á Sigüenza, por Luis de Peralta.—De Valencia á Buñol, por Enrique Martínez.—De Barcelona á Esterri, por J. Avilés Arnau.

Bulleti de la Societat Arqueològica Luliana.—Octubre.—A propósito del último libro del Rvdo. Sr. D. Salvador Bové, por Jaime Borrás.—Certámen luliano (Conclusión) por José Miralles Sbert.—Museo Arqueológico luliano: Retratos, B. Ferrà y Perelló.—Folk-Lore Balear: Tradicions populars mallorquines, per Antoni M.ª Alcover.

Bulleti del Diccionari de la Llengua Catalana.—Setembre.—Octubre.—A n' els valencianistes.—El català á l' Universitat d' Ithaca (Nova York).—La Diputació de Barcelona y la Filología catalana.—Tasca filològica de N'Obrador á Munich.—El català devant els filolechs estrangers.

Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya.—Octubre.—Excursió á les Illes Balears ab motiu del VIIe centenari de la nascença del rey en Jaume I, per Joseph Galbany y Parladé.—Gravats,

Bulleti de la Institució Catalana d' Història Natural.—Octubre.—Nouvelle note sur quelques vegetaux fossiles de la Catalogne, per P. Fliche.—Minerals de níquel y cobalt á Albiol (Tarragona), per Norbert Font y Sagué.—Contribució á la fauna malacologique de Catalunya, per J. B. de Aguilar-amat.—Història de les ciencies naturals á Catalunya del XII al XVIII.

REVISTES EXTRANGERES:

Revue Catalane.—Octubre.—Los poetes catalans del Rosselló, per J. Pons.—Joyes catalanes.—Lo Carnaval d' antes á Prats de Molló (Continuació), per Emili Leguiel.—Tradicions y costums d' Alguer, per R. de Lacivitié.—Botànica catalana, per Lluís Coll.—Figures de bisbes rossellonesos: Pere de Çagarriga [Continuació], per J. Capeille.

L. IZQUIERDO.
1908.

TIP. LITOGRAFIA DE SOL Y BENET - LLEIDA
PINTURES RUPESTRS DEL COGUL
(Segons decalch de Mr. Henri Breuil)

Escala: 1 6